

Ірина Бей
(Івано-Франківськ, Україна)

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Важливе місце у творчій спадщині В. О. Сухомлинського посідає проблема педагогічного спілкування. Педагог розглядає її як важливий компонент змісту навчання та виховання, адже, як відомо, саме спілкування є одним із виявів людської сутності, особистісною формою існування та функціонування суспільних відносин. Лише завдяки спілкуванню з людьми можливе формування внутрішнього світу людини, її свідомості, почуттів, знань. Психологи стверджують, що саме через спілкування відбувається навчання та виховання людини, засвоєння нею різних форм соціального досвіду. «Найвище щастя і радість людська, – пише вчений, – спілкування з людьми. Одна з таких граней педагогічної майстерності – творити у своєму вихованцеві і потребу в людині, створювати тонку людську здатність дорожити іншою людиною»[2,с.721].

На думку Сухомлинського, кожній людині властива потреба в спілкуванні.«З одного боку, – стверджує педагог, – вона виявляється як потреба в нових враженнях, почуттях, знаннях. З іншого, – як потреба поділитися з іншою людиною власними переживаннями й думками. Завдяки спілкуванню як специфічному способу взаємних відносин способу буття людини у взаємозв'язках з іншими людьми людина може реалізувати свої різноманітні особистісні потреби» [1,с.496]. Отже, за твердженням вченого, спілкування є невід'ємною стороною людського існування, необхідною передумовою формування людини як соціальної істоти.

В.О. Сухомлинський вважав, що спілкування треба розглядати як динамічну, ієрархічну та саморозвивальну систему взаємодії особистості з навколишнім світом. Він підкреслював, що особистість, перебуваючи в системі суспільних відносин, не може існувати поза зв'язками з іншими людьми, без активного міжособистісного спілкування, адже виховання людини проходить тільки в середовищі людей. Особливого значення у визначенні цієї проблеми вчений надавав школі, освіті. Він розглядає їх як середовище, в якому

відбувається становлення та розвиток особистості дитини, тому що саме освіті властиві гуманістична спрямованість, звернення до людини, її інтересів та потреб. Відповідно, навчання розглядається Сухомлинським як процес, в центрі якого особистість учня, а мета – виховання гуманних стосунків між людьми, через які розкриваються внутрішній світ, різноманітні риси та властивості людини.

Сухомлинський писав: «До почуттів дитини треба торкнутись ласкою і добром. Про погане, що є в ній, має знати якомога менше людей, хай навіть зовсім не знає про це колектив – і це буде тільки краще. Чим більше тонкості й тактовності в цій сердечній сфері взаємовідносин, тим чутливішою стає дитина, тим більше прагне бути кращою» [4, с.527].

Виходячи з цього, великий педагог стверджував, що потребу в спілкуванні слід розглядати як категорію, що відбиває безпосередньо стосунки між людьми, а також опосередковано через спілкування в колективі й ставлення до природи. Взаємостосунки учнів у колективі вчений-педагог розглядав у контексті всього навчально-виховного процесу. «У вихованні, – писав він, – все головне – і урок, і розвиток стосунків вихованців у колективі» [3, с.13].

У своїй педагогічній спадщині колективне виховання В. Сухомлинський розглядає і як форму, і як компонент змісту спілкування учнів у контексті всебічного духовного розвитку особистості, бо «кожна людина має свої духовні потреби й інтереси, і немає такого універсального колективу, в якому всі вони змогли б знайти повне задоволення» [4, с.530]. Ось чому, за твердженням педагога, життя та діяльність колективу задовольняє підлітка лише за умови, коли він знаходить у колективі задоволення своїх різнобічних інтересів та потреб, адже саме педагог повинен навчити учнів жити та працювати в колективі, співіснувати, взаємодіяти, бути комунікабельним, товариським, доброзичливим, толерантним, уміти досягати мети, поважаючи почуття, бажання, переконання, позиції оточення. За його твердженням, модель толерантного суспільства своїми коренями походить із дитячої групи в дитячому садку, класу в школі чи позакласному гуртку за інтересами.

Важливого значення В. О. Сухомлинський надавав проблемі спілкування дитини з природою, адже, як писав педагог, «пізнання природи, оволодіння знаннями про неї заховає в собі ще не використані досі можливості для того, щоб знання формували позиції людини – соціально-політичні, моральні, естетичні...» [1,с.497].

Вчений розробив уроки спілкування з природою, мислення серед природи, які сприяли формуванню самостійних суджень учнів. «Природа, – писав він, – школа розумової праці, найбагатше джерело думки, творчого допитливого розуму» [3, с.25].

Видатний педагог розглядав спілкування з природою як засіб розвитку мислення учнів, стверджуючи, що «крапля думки про природу породжує могутню повноводну річку думки. Потреба думати стає її сутністю, натурою» [4,с.543].

Відомо, що важливим компонентом спілкування є як мова, так і мовлення, відповідно для педагога вони – інструмент подачі навчального матеріалу, засіб виховного впливу. Василь Олександрович писав: «Слово – найтонший дотик до серця: воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розжареним залізом, і брудом. Слово обертається найнесподіванішими вчинками навіть тоді, коли його немає, а є мовчання. Там, де потрібне гостре, пряме, чесне слово, іноді ми бачимо ганебне мовчання. Це найогидніший вчинок – зрада. Буває і навпаки: зрадою стає слово, яке повинно берегти таємницю. Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне – приносить біду. Словом можна вбити і оживити, поранити та вилікувати, посіяти тривогу і безнадію, одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати посмішку і сльози, породити віру в людину і зародити невіру, надихнути на працю і скувати сили душі...» [3, с.36].

Великий педагог стверджував, що спілкування як етичний феномен вимагає від людини спеціальної підготовки щодо технології взаємодії, морального досвіду, мудрості в організації взаємин у різних сферах суспільства, з різними учасниками взаємодії, праці. Він писав: «Азбучною

істиною є те, що праця – могутня виховна сила. Але й ця сила буде сплячим велетнем, якщо найчутливіших куточків людської душі не торкається найтонший інструмент людського виховання – слово. Неповага до слова, невіра в слово породжує педагогічне безкультур'я і примітивізм» [3, с.47].

У своїх працях В.О.Сухомлинський стверджував, що повага до слова та досконале володіння ним породжує таку якість особистості у спілкуванні як толерантність. Основними рисами толерантної особистості є: прихильність до інших, поблажливість, терпіння, гумор, чуйність, довір, альтруїзм, терпимість до відмінностей, вміння володіти собою, доброзичливість, вміння не засуджувати інших, гуманізм, вміння слухати інших, допитливість, співчуття.

Отже, дослідження праць В.О. Сухомлинського з проблеми педагогічного спілкування дозволило нам зробити ряд практичних рекомендацій, які можуть бути реалізовані у навчально-виховному процесі як загальноосвітньої школи, так і вищого навчального закладу:

- педагогам необхідно знати правила педагогічного спілкування та вміти дотримуватись їх, що сприятиме ефективності процесу взаємодії учасників педагогічного спілкування;
- головним завданням педагогічного колективу є створення сприятливих умов для формування та розвитку особистості, де виховання – це не ліквідація недоліків дитини, а зміцнення всього найкращого, що є у ній;
- не влада та підкорення, а повага, розуміння та любов мають бути в основі навчального процесу, де роль педагога полягає в спонуканні дитини бути не стороннім спостерігачем, а активним учасником системи створення толерантної атмосфери спілкування в колективі;
- необхідно навчити учнів працювати в колективі, поважаючи почуття, бажання та переконання оточуючого середовища;
- схвалення, душевне слово – найбільш дієвий засіб мобілізації зусиль учня, а підтримка його творчого настрою – одна із умов його згуртування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В.О. Методика виховного процесу. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1979. – Т. 1 – С 495-497.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителів. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1979. – Т.2. – С. 719-730.

3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1980. – Т.3. – С. 1-301.

4. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. Вибрані твори: у 5-ти т. / В.О. Сухомлинський. – Т.4. – К.: Рад. шк., 1980. – С. 515-550.